

УДК 591.4:639.216:639.045

Онопрієнко В.П. (Україна, Київ)

ЕКОЛОГО-МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ БИЧКА-ПІСОЧНИКА В ПРІСНИХ ТА СОЛОНИХ ВОДОЙМАХ УКРАЇНИ

Широка адаптивна здатність бичка-пісочника дозволяє існувати, як в прісних, так і в солоних водоймах. Діаметрально протилежний водно-сольовий режим, значна відмінність кормової бази, умов добування корму та умов нересту потребують реалізації різних життєвих стратегій, що, безумовно, повинно відбитись на морфо-метричних показниках цього виду. Виявлення ступеню зазначених змін стало метою даного дослідження.

Збір матеріалу здійснювався в 2011-2014 роках в прісних водоймах: рр. Десна, Рось, Трубіж (Київська область), р. Тетерів (Житомирська область), Київське водосховище, Канівське водосховище, Каховське водосховище (Запорізька область) та Північно-Західна частина Азовського моря. Загальна кількість матеріалу складає 530 екземплярів. Обробку матеріалу здійснювали за методиками запропонованими І.Ф. Правдіним (1965). Морфо-метричну характеристику проводили за 22-ма ознаками (Васильєва, 2007).

В першій половині XIX століття пісочника реєстрували лише в пригірлових ділянках річок басейну Чорного моря (Pallas, 1811; Nordman, 1840). На початку XX століття цей вид просунувся по Дніпру за 70 км вище Києва (Белинг, 1914; Ємельяненко, 1914). З середини минулого століття відзначений в р. Прип'ять (Пенязь, 1956), та р. Сож, а пізніше був зареєстрований у витоках Дніпра (Пинчук, Смирнов, Коваль, Шевченко, 1985).

Значне просування в прісні водойми та тривалий проміжок часу від початку експансії наклали видимий відбиток на морфології бичка-пісочника. За нашими даними самці з прісних водойм за 19 показниками менші за самців з Азовського моря. Максимальна різниця спостерігалася по найбільшій висоті тіла (H) - в 3,21, шириною голови (wc) - 1,22, шириною лоба (io) - 1,19, висотою другого спинного плавця (hD2) - 1,20, та масою (M) - 2,39 рази.

Детальний порівняльний аналіз показав, що за стандартною довжиною тіла (SL) самці з Азовського моря більші в 1,47 (df=37; p<0,002) ніж в особини з водосховища, та 1,63 (df=56; p<0,002) рази ніж особини з річок. За найбільшою висотою тіла (H) відповідно в 3,21 (df=37; p<0,002) та 4,06 (df=56; p<0,002) рази, а за загальною масою тіла (M) в 2,39 (df=37; p<0,002) та 3,37 (df=37; p<0,002) рази. Деякі параметри плавців самців в солоних та прісних водоймах теж відрізнялися за: довжиною основи першого спинного плавця (ID1) в 1,07 (df=56; p<0,002) рази, висотою другого спинного плавця (hD2) - в 1,20 (df=37; p<0,002) та 1,11 (df=56; p<0,002) рази, за довжиною грудного плавця (IP) в 1,21 (df=37; p<0,002) та 1,22 (df=56; p<0,002) рази, за довжиною хвостового стебла (Ipc) в 1,13 (df=37; p<0,002) та 1,08 (df=56; p<0,002) рази, за довжиною черевної присоски (IV) в 1,05 (df=37; p=0,007) та 1,07 (df=56; p<0,002) рази.

При порівнянні самок з моря та водосховища, найбільші відмінності спостерігались за шириною лоба (io) - в 1,52 та висотою другого спинного плавця (hD2) - в 1,14 рази. Між самками моря та річок різниця спостерігалась за стандартною (промисловою) довжиною тіла (SL) - в 1,80, найбільшою висотою тіла (H) - 2,21 (df=55; p<0,002) рази. Менш помітною вона була для довжини грудного плавця (IP) - 1,24, довжини губи нижньої щелепи (lmd) - 1,22, ширини голови (wc) - 1,19 та довжини рила (ao) - 1,18 разів. Разом з тим за масою (M) спостерігалась суттєва відмінність - 7,79. Порівняння самок Азовського моря з самками з річок показало наступні відмінності: SL - в 1,42 (df=37; p<0,002) H - 1,65 (df=37; p<0,002). За масою (M) ця відмінність була меншою, поте суттєвою - 3,45 (df=37; p<0,002). За деякими показниками морські самки не відрізнялися від самок з водосховища, проте, дещо відрізнялись від річкових за антипекторальною (aP) та антивентральною (aV) відстанями - в 1,05 (df=55; p<0,002), та довжиною хвостового плавця (Caud) - в 1,07 (df=55; p=0,01) рази.

Виходячи з вищезазначеного слід відмітити, що просуваючись по прісних водоймах бичок-пісочник попадає в менш сприятливі, чим у морі, умови, що відбивається на його морфологічних характеристиках. Кожна з цих характеристик несе певне функціональне навантаження, що забезпечує можливість існування в тих, чи інших умовах. Разом з цим, генетично наявна екологічна пластичність цього виду дає право сподіватись, що через певний проміжок часу адаптаційні процеси приведуть до вирівнювання морфологічних характеристик.